

Terrorizmus és radikalizáció: a szélsőséges iszlám hitszónokok elleni fellépés lehetőségeiről. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a non-refoulement elvhez kapcsolódó gyakorlata a nemzetbiztonsági fenyegetést jelentő személyekkel kapcsolatban

KIRÁLY ZOÉ ADRIENN

Terrorism and radicalisation: The possibilities of taking steps against extremist islamic preachers (imams). The case-law of the European Court of Human Rights regarding the principle of non-refoulement related to terrorists who are embodying terrorist threat

The terror attacks of 2016 had pointed out the dilemmatic relationship between refugee protection and counter terrorism measures.

In the first part of this study I examined the background of the European terror attacks from the aspect of the milieu and maven theory. The main thesis is that the extremist imams are playing a catalist role of radicalisation withing their community. In the second part of the study I analyzed the possibility of taking steps against the extremist islamic preachers with the instrument of the internal and international law. Finally I had traversed the case-law of the European Court of Human Rights regarding the principle of non-refoulement related to terrorists who are embondig terrorist threat.

Bevezető

A közelmúltban bekövetkezett franciaországi és belgiumi terrorcselekmények felhívták a figyelmet az európai társadalmakat érintő egyik leglényegesebb biztonságpolitikai fenyegetésre, a másod-, illetve harmadgenerációs muzulmán bevándorlók asszimilációjának és integrálódásának problémájára.

Oliver Roy francia politológus meglátása szerint a terrorista szervezetek által rekrutált, Nyugat-Európában született és szocializálódott személyek egyéni lázadásuk eredményeképpen csatlakoznak terrorista csoportosulásokhoz, így az általuk elkövetett merényletek egyfajta személyes lázadásként aposztrofálhatók.¹

1 Oliver Roy: *France Oedipal Islamist Complex. The country's jihadi problem isn't about religion or politics. It's about generation revolt*, <http://foreignpolicy.com/2016/01/07/frances-oedipal-islamist-complex-charlie-hebdo-islamic-state-isis/> (a letöltés ideje: 2016. 07. 10.)

E folyamat szocializációs katalizátora az a „radikális milió”, melyet a közösségi „mavenek”² szerepét ellátó, szélsőséges tanokat terjesztő iszlám imámok az elszegényedő muzulmán negyedekben megteremtnek. Roy álláspontja szerint a lázadás egyéni indíttatásának miatt nem beszélhetünk a muzulmán lakosság egységes radikalizálódásáról, egyrészt mert számos olyan személy is csatlakozott az iszlám alapértékeit eltorzító irányzathoz, akik őshonos, középosztálybeli francia családokba születtek, és nem a radikalizáció által veszélyezett negyedek hatásmechanizmusának alanyai, másrészt mivel a militarista takfirizmus főként a fiatalokra gyakorol befolyást, így a folyamat generációs természetű, és nem a teljes etnikai közösséget átfogóan érvényesül.³

Roy megállapításait kiegészíti a brüsszeli Molenbeek negyedben tapasztalható szociális depriváció, ami táptalajul szolgál a városrészben tapasztalható radikalizálódásnak.⁴ A városrész fiatal lakosságának 30-35 százaléka munkanélküli, 95 százalékuk a marokkói iszlám kisebbséghez tartozik.⁵ A társadalmi egyenlőtlenségek faktora – túl a Roy által említett egyéni motivációkon – hozzájárul a többségi társadalomba való integrálódásra képtelen, etnikai kisebbséghez tartozó fiatal lakosság csatlakozásához az ISIS (Daesh),⁶ illetve az al-Káida „franchise” terrorszervezetekhez.⁷

Az asszimilációs kérdés makroszintű megközelítése Európa más országaiban is hasonló kérdéseket vet fel. Franciaországban él a legnagyobb lélekszámú európai

- 2 „Maveneknek” nevezzük azokat a személyeket, akik egy közösségben véleményvezéreként funkcionálnak, egy adott társadalmi csoport normáinak kialakításában központi szerepet játszanak. A kifejezést a közgazdaságtanból a politikai kommunikáció és politikai pszichológia emelte át. Steve W. Edison – Gary L. Geissler: An investigation of negative word-of-mouth communication among market mavens. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3. 2011, p. 146., <http://jupapadoc.startlogic.com/manuscripts/11760.pdf> (a letöltés ideje: 2016. 08. 01.)
- 3 A takfirizmus képviseli az Iszlám Állam képviselőinek „kormányzati” ideológiáját, mely szerint a nyugati befolyás hatására a muszlimok hitehagyottá (takfir) váltak, és ezt a folyamatot megállítandó a hitetlenek (kafirok) elleni harc érdekében kötelező a terrorszervezet céljait támogatni. Thomas Hegghammer: *Jihadi Salafis or Revolutionaries: On Religion and Politics in the Study of Islamist Militancy*. In: Roel Meijer (ed.): *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. London/New York, Hurst/Columbia University Press, 2009, pp. 244–266.
- 4 *Is Belgium a Terrorism Hotbed in Europe? The Main Supplier of "Jihadi Fighters" to Syria and Iraq*, www.strategic-culture.org/news/2016/03/27/is-belgium-terrorism-hotbed-europe-main-supplier-jihadi-fighters-syria-iraq.html (a letöltés ideje: 2016. 07. 12.)
- 5 Paul Ames: *Inside Molenbeek, the troubled Brussels neighborhood linked to terror in Paris*. Conflict & Justice 2015, www.pri.org/stories/2015-11-16/inside-molenbeek-troubled-brussels-neighborhood-linked-terror-paris (a letöltés ideje: 2016. 08. 1.)
- 6 Az ISIS terrorszervezetre a muszlim közösségi oldalakon Daesh néven hivatkoznak, amely egy arab betűszó: „al-Davla al-Islamya al-Iay al-Sham”, angol megfelelője az ISIL-nak („Islamic State in Iraq and the Levant”), amely az ISIS másik elnevezése: „Islamic State in Iraq and al-Sham”. Fodor István: *A takfirizmus erejének multidiszciplináris vizsgálata*. In: *Tanulmányok a társadalomról II*. Szeged, 2015. 68. o.
- 7 Roy politikatudományi megállapításait kiegészítve megállapítható, hogy a személyes lázadás egyfajta pszichológiai megküzdési mechanizmus tüneteként is felfogható, főként, ha figyelembe vesszük a Laachraoui testvérek esetét, akik egy családban nevelkedtek, azonos szocializációs környezet vette őket körül, Nazim Laachraoui mégis a brüsszeli támadások öngyilkos merénylőjévé vált, testvére, Mourad pedig – a sikeres integráció példájaként – taekwondo Európa-bajnokként részt vett a 2016-os riói olimpiai játékokon Belgium színeiben. *Mourad Laachraoui: Suicide bomber's brother wins European gold*, www.bbc.com/sport/taekwondo/36342383 (a letöltés ideje: 2016. 06. 10.)

muzulmán kisebbség, az ország hat százaléka iszlám vallású.⁸ A terrortámadások következményeként a társadalmi vita kulturális vetülete a nemzeti identitás és a világi alapokon nyugvó francia republikanizmus erejét kérdőjelezi meg, megerősítve az európai szélsőjobboldali csoportok álláspontját, mely szerint nem lehet integrálni a muzulmán kisebbség tagjait, míg közösségük nem fogadja el az európai társadalom alapvető alapkövének számító szekularizációs követelményt.⁹

A frankofon és angolszász kormányzatok problémái ebben a kérdésben megegyeznek. Leszögezhető, hogy a szalafista tanokat terjesztő imámok Európában kifejtett tevékenysége aláassa a multikulturális társadalmi eszmét, az olvasztótégely elméleten (melting pot theory) és mozaik (patchwork theory) viszonyrendszeren alapuló – korábban is éles kritikával illetett – rendszert.¹⁰

Bassam Tibi szíriai–német származású iszlámzakértő szerint az értékeit relatíve védő európai politikai és kulturális rendszerben az „euroiszlamizmus” megerősödése lehetetlen, mivel ellentét feszül a már Európában született („homegrown”) muzulmánok és a betelepülő fiatal generáció tagjai között. Tibi álláspontja szerint vagy Európának kell „iszlamizálódnia”, vagy a muzulmán közösségnek „európaizálódnia” a sikeres együttélés és a polgárháború elkerülése érdekében.¹¹

A radikális közeg véleményformálói és a belső jogi ítéletek

Rodney Stark amerikai vallásszociológus szerint minden társadalmi mozgalom négy előfeltétel teljesülése esetén jön létre: egyrészt szükséges, hogy egy adott társadalmi csoportra nézve sérelmek következzenek be (grievances), másrészt fontos, hogy az adott mozgalomnak reménye legyen a sikerre (hope), harmadrészt elmaradhatatlan a kiváltó esemény (precipitating events) megtörténte, végül alapvető a csoportok hálózatának létrejötte (network of attachment).¹²

Amennyiben a fentiek teljesülnek, további négy feltétel szükséges a mozgalom sikeréhez: alapvető, hogy az erőforrás és az emberek mozgósíthatóak legyenek (internal

8 D. Davis Britton: Lifting the Veil: France's new crusade. *Boston College International & Comparative Law Review*, Vol 34:117, p. 117.

9 Megállapítható, hogy a szélsőjobboldali megközelítés ignorálja a társadalomban uralkodó közösségi viszonyok differenciálspecifikáját, vagyis egy szélsőséges tanokat követő kisebbség ellenállásából generálja elvárásait a muzulmán közösség mérsékelt tagjai számára. George Neumayr: The River of no Return. *American Spectator*, 37. no9 N 2004, pp. 36–37.

10 A szalafizmus a szunnita iszlám XIX. századi ultrakonzervatív irányzata, mely az iszlám modernizációjára irányuló minden törekvést, káros újítást (bida) elutasít. Az elnevezés utal Mohamed próféta generációjának (szalafok) és követőinek (tabiínok) csoportjára. Quintain Wiktorovicz: Anatomy of the Salafi Movement. *Studies in Conflict & Terrorism*, 29, pp. 207–239. Routledge, 2006. DOI: 10.1080/10576100500497004

11 Interview with Bassam Tibi on 18th of September Statler Hotel. In: George Lowry: *Europe's failure to integrate Muslims called a ,recipe for civil war'*, 2007. 09. 26. www.news.cornell.edu/stories/2007/09/solution-must-be-found-integrate-muslim-population-w-europe (a letöltés ideje: 2016. október 8.). In: Béres János mk. ezredes: *Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei*. Doktori értekezés, Budapest, 2008. 70. o.

12 Rodney Stark: *Sociology*. Wadsworth, Belmont. In: Béres: *i. m.* 40–42. o.

factors: mobilization of people and resources), másodsorban követelmény és kívánatos, hogy megjelenjenek az ellenmozgalmak, valamint hogy külső ellenállás mutakozzék meg a mozgalommal szemben (counter movements). Ezt követően a mozgalom a külső szövetségesek támogatásának megnyerésével fejlődésének új szintjére lép (external allies), végül bekövetkezik a meglévő szervezetek burjánzása és a meglévő csoportok különválása (separate organisations/splits).¹³

Stark modelljének számos fázisa az iszlám imámok és az őket segítő szervezetek tevékenységének vizsgálata során is tetten érhető. Az európai terrortámadásokat megelőzően számos radikális csoportosulás alakult Európa-szerte, például a Sharia4Belgium, a belgiumi Mudzsahedin Shura Tanács, a Belga Iszlám Központ, Nagy-Britanniában az al-Muhajiroun, a Brit Iszlám Tanács vagy a Minbar Ansar Deen. E szervezetek ideológusai a szunnita vahabita és szalafista irányzatok propagálóiaként működnek, elvégzik a közösséget ért sérelmek artikulálásának feladatát, a követők számára reményt adnak a sikerre, mozgósítják erőforrásaikat és számos külföldi támogatót nyernek meg ügyük előbbre vitele érdekében.¹⁴ A takfirista tanok terjedésével erőteljesebben érintett városrészekben véleményvezéri pozíciót elfoglaló személyek izolálása, illetve az említett szervezetek vezetőinek kezelése számos kihívás elé állította az európai hírszerzői közösséget.¹⁵

Azon kulcsszereplők esetében, akik már az adott európai államban születtek, mint például a belga állampolgárságú Bassam Ayachi sejk – a Belga Iszlám Központ létrehozója – a kormányzat a belső jog által biztosított büntetőjogi eszköztárat veheti igénybe a szalafizmus terjedésének megfékezésére.¹⁶ A Molenbeek negyedben született, jelenleg a szíriai polgárháború spirituális vezetőként irányító Ayachi sejk írásai – főként *A dzsihádban való részvétel harmincnyolc útja* – iránymutatásként szolgáltak többek között a marokkói állampolgárságú, de belga tartózkodási engedéllyel rendelkező Khalid Zerkaninak, Belgium legbefolyásosabb dzsihadista toborzójának.

13 Uo.

14 A vahabizmus az iszlám megújítására irányuló XIX. századi purista mozgalom, mely az iszlám korai gyökereihez való visszatérést szorgalmazza. Az ultraortodox irányzat a legszigorúbb vallási előírásokhoz való visszatérést kényszeríti híveire. Oszama bin Laden és az al-Káida a vahabizmus mozgalmából merítette cselekedeteik vallási és ideológiai indoklását: egyrészt felelevenítették a gyarmatosítás-, illetve Nyugat-ellenes érvrendszereket, másrészt a „testvériség” (ikhván) eszméje által kívánták megakadályozni a muzulmánok egymás elleni harcának (fitna) további fennállását. Béres: *Napjaink... i. m.* 22. o.

15 Ezek a szervezetek nem „szabadon lebegő entitások”, hanem beágyazott elemei annak a radikális miliónek, amelyből felemelkednek, amelyben tevékenységüket kifejtik. A szélsőséges csoportosulásokat körülvevő formatív környezet érzelmi támogatással és szolidaritással, anyagi ráfordításokkal és jogvédő szervezetek felépítésével segíti a politikai erőszakot propagáló szervezeteket. A támogató szociális környezet referenciacsoportként, háttérbázisként szolgál a radikális hálózatok működéséhez. Stephan Malthaner – Peter Valdmann: *The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups. Studies in Conflict and Terrorism*, 37, pp. 979–998., Routledge, 2014, DOI:10.1080/1057610X.2014.962441

16 Andrew Higgins – Kimiko De Freytas-Tamura: *A Brussels Mentor Who Taught 'Gangster Islam' to the Young and Angry*, www.nytimes.com/2016/04/12/world/europe/a-brussels-mentor-who-taught-gangster-islam-to-the-young-and-angry.html?_r=0 (a letöltés ideje: 2016. 07. 10.)

A „Karácsony Apóként” (Papa Noel) elhíresült Zarkanit 2015 júliusában a belga elsőfokú bíróság 12 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte terrorista szervezetben való részvételért, 2016 áprilisában a fellebbviteli bíróság az ítéletet három évvel súlyosbította.¹⁷ A „zarkani hálózat” tagjává vált a 2015 párizsi terrortámadások elkövetésével vádolt Abdelhamid Abaaoud és Salah Abdeslam, valamint a már említett, 2016-os brüsszeli bombatámadást elkövető Nazim Laacharaoui is.¹⁸

A brit kormányzat is folyamatos harcot folytat a szélsőséges imámok befolyása ellen. A szíriai származású Omar Bakri Muhammadot, az al-Muhajiroun („Kivándorlók”) nevű szervezet vezetője, akit „Tottenham Ajatollahjának” is neveznek, a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően „Nagyszerű Tizenkilencek” (Magnificent 19) néven szervezett konferenciát, melyen támogatóival megünnepelték a Mohamed Atta fémjelezte hamburgi sejt elkövetőinek sikeres terrorakcióját.¹⁹ Az önmagát spirituális vezetőnek nevező Sejk Omar Bakri Muhammad a brit elhárítás jelentései alapján erős al-Káida-kapcsolatokkal rendelkezett, szervezete támogatta az Abu Masra Hamzi, a Finsbury Park mecsetjének imámja által létrehozott Brit Iszlám Tanácsot (Islamic Council of Britain), melynek fő célja a *sharía* jog bevezetése Nagy-Britanniában. A 2005 júliusában bekövetkező londoni robbantásokat követően életbe léptett terrorizmusellenes törvények szigorításának eredményeképpen Omar Bakri Muhammad Libanonba távozott, és a jogász végzettségű Anjem Choudary vált a londoni szalafisták vezetőjévé.²⁰

A brit születésű Choudary az al-Muhajiroun feloszlátása után Islam4UK néven újjászervezte a radikális iszlamista csoportosulását, azonban 2016. június 28-án bünyösnek nyilvánították az Iszlám Állam támogatásában.²¹

A szalafista ideológiát terjesztő szervezetek folyamatos újratermelődése azonban életre hívta az antiiszlamista, szélsőjobboldali EDL-t (English Defense League), az

17 Andrea Spada: *Belgium: the so-called Emir of Molenbeek gets 15 years of sentence*, www.islamedianalysis.info/belgium-the-so-called-emir-of-molenbeek-gets-15-years-sentence/ (a letöltés ideje: 2016. 08. 10.)

18 www.counterextremism.com/extremists/khalid-zerkani (a letöltés ideje: 2016. 07. 17.)

19 Omar Bakri Muhammad brit tartózkodását megelőzően Szaúd-Arábiában erősítette meg az 1953-ban már létrehozott Hizb ut-Tahrir nevű, pániszlamista tanokat terjesztő szervezetet, amely az al-Muhajiroun ideológiájával megegyezően már a 2000-es évek elején az iszlám kalifátusi rendszerhez való visszatérés igényét hirdette. Omar Bakri köréhez tartozott Khalid Kelly, más néven „Talibán Terry”, egy ír származású katolikus, akit Szaúd-Arábiában illegális alkoholszempészért börtönbüntetésre ítélték, ekkor áttért az iszlám hitre, és Európába való visszatérését követően az al-Muhajiroun írországi szárnyának vezetőjévé vált. Szintén Bakri spirituális köréhez tartozott „Abu Uzair”, aki a későbbiekben a „Megváltó Szekta” (Saviour Sects) vezetőjévé vált. David Smith: Al-Muhajiroun. *International Peace and Conflict Studies*, No. 2, September 2005, www.files.ethz.ch/isn/100234/IPCIS-Special-Report-02.pdf

20 A szervezet a folyamatos betiltások ellenére újjászerveződik, az Islam4UK 2010-es betiltását követően felvette a Need4Khalifah elnevezést.

21 Andrea Faiola: *Notorious hate preacher Anjem Choudary found guilty of supporting ISIS*, www.washingtonpost.com/world/europe/notorious-hate-preacher-in-britain-is-found-guilty-of-supporting-the-islamic-state/2016/08/16/a2a0963a-5a81-11e6-8b48-0cb344221131_story.html (a letöltés ideje: 2016. 08. 23.)

Angol Védelmi Ligát, vagyis ahogy Stark modelljében szerepel, az adott társadalmi mozgalom kiváltotta az ellenmozgalom megjelenését.²² A brit kormányzat számára intő jel, hogy az ideológiai álláspontok között fennálló centrifugális erők exponenciális ütemben eszkalálják a szélsőséges csoportok közötti feszültségeket.²³

Megállapítható, hogy az európai kormányzatok rendelkeznek azzal a belső jogi eszköztárral, amely a radikális tevékenységet kifejtő állampolgáraikkal szembeni fellépéshez szükséges.²⁴ Amennyiben viszont nem saját állampolgáraik követnek el terrorizmushoz kapcsolódó cselekményeket, az európai kormányzatok mozgásteret – a diplomáciai szükségsszerűségek és a nemzetközi jogi kötelezettségek miatt – szűkül.

Mindazonáltal a közel-keleti térségben az „arab tavasz” eseményeinek következményeként bekövetkező és a posztizlamista forradalmak ideológiai hullámába illeszkedő radikalizmus számos európai kormányzatot arra indított, hogy felülvizsgálja a védelem határait, melyeket a menekültügyi eljárásban részt vevő, de terrorista tevékenységhez gyanúsítható személyek számára biztosít.²⁵

A jogilag védett érdekek harca: nemzetbiztonság kontra menekültvédelem

A 2016-os terrorcselekmények rámutattak arra a vitatott kapcsolatrendszerre, amely a menekültvédelem és a terrorelhárítási kormányzati intézkedések között fennáll.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének harmadik cikkelye a kínzás tilalmát foglalja magába, mely szerint: „Senkit sem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”²⁶ A konvenció abszolút védelmet kínál a kínzás és embertelen bánásmód elől menekült személyek számára, viszont nem defi-

22 Catherine Zara Raymond: *Al-Muhajiroun and Islam4UK: The group behind the ban. Developments in radicalisation and Political Violence*. London, 2010, <http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1276697989CatherineZaraRaymondICSRPaper.pdf> (a letöltés ideje: 2016. 08. 15.)

23 Juris Pucenoks – Ryan McCabe: The Rise of the Fringe: Right Wing Populists, Islamist and Politics in the UK. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 2013/2, pp. 171–184., <http://dx.doi.org/10.1080/13602004.2013.826451> (a letöltés ideje: 2016. 08. 2.)

24 Más kérdés azonban, hogy a probléma büntetőjogi eszközökkel való kezelése hosszú távon megoldást jelent-e a problémára. Tekintve, hogy például Khalid Zerkani toborzási tevékenységét bűnözők beszerzésére specializálta, így a fogvatartása csak részben hátráltatja hálózatának működtetésében. A belga büntetés-végrehajtás speciális védelmi intézkedésként igyekszik megakadályozni a börtönbüntetésüket töltő radikálisok kommunikációját, így speciális körleteket alakítottak ki Zerkani és a brüsszeli terrortámadások gyanúsítottjaként, 2016 áprilisában előzetes letartóztatásban lévő Mohamed Abrinin számára. Kijelenthető, hogy az utólagos szankcionálás tünetkezelés, a radikalizmus elleni küzdelem pusztán büntetőjogi eszközökkel nem kielégítő. www.counterextremism.com/extremists/khalid-zerkani (a letöltés ideje: 2016. 07. 7.)

25 A posztizlamista forradalmak alapja a vallási megújulás, mely az arabság politikai önrendelkezési jogának visszahódítását a tiszta iszlám alapokhoz való visszatérésben jelöli meg. A mérsékelt arab elitet az „iszlám megoldás” kapcsán abbéli félelmüknek adnak hangot, hogy a radikálisok valós céljaikat leplezik – ezt „takijjének” nevezik –, és a hatalom megszerzése után a *sharía* előírásain alapuló jogrendszer vezetnek be. Csicsmann László: A mérsékelt izlamista mozgalmak szerepe az „arab tavasz” követő politikai átmenetben. *Külügyi Szemle*, 2012. tavasz, 111. o., http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/912/1/KulugyiSzemle_2012n1p103.pdf (a letöltés ideje: 2016. 08. 15.)

26 Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (a letöltés ideje: 2016. 08. 17.)

niálja a fogalmakat, így azok értelmezése az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatáskörébe kerül. Az egyezmény harmadik cikkelye elsősorban az adott államon belüli tilalmat jeleníti meg, amely a nemzetközi jog fejlődésével a későbbiekben „extraterritoriális” (joghatóságon és területen kívüli) tartalommal ruházódott fel.²⁷

A kiutasítás vagy visszaküldés („refoulement”) tilalmát a menekültek helyzetéről szóló 1951-es ENSZ-egyezmény (Genfi Egyezmény) 33. cikkelye határozza meg. Az első bekezdés szerint: „Egyetlen Szerződő Állam sem utasítja ki vagy küldi vissza [refouler] a menekültet azon ország területének határára, ahol élete vagy szabadsága faji, vallási okokból, nemzeti hovatartozása miatt vagy abból az okból van veszélyeztetve, hogy bizonyos társadalmi csoporthoz tartozik vagy bizonyos politikai véleményt vall.”²⁸

A 33. cikkely második bekezdése azonban úgy fogalmaz: „A jelen rendelkezésből folyó kedvezmény azonban nem illeti meg azt a menekültet, akiről alaposan feltehető, hogy veszélyezteti annak az országnak biztonságát, amelynek területén van vagy aki, mivel különösen súlyos bűncselekményért jogerősen elítélték, veszélyt jelent az illető ország lakosságára nézve.”²⁹

Látható, hogy a rendelkezés második fele a nemzetbiztonsági érdekeket figyelembe véve engedi az eltérést a non-refoulement elvének extraterritoriális alkalmazásától, és erre hivatkozva a terrortámadást elszenvedő országok folyamatosan módosítani kívánják az abszolút tilalom határait, szűkítve a strasbourgi esetjog által megteremtett védelem körét.

Ha végigtekintjük az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) joggyakorlatát, akkor kirajzolódik, hogy a Bíróság a döntéseivel megerősíti a non-refoulement elvében megfogalmazott kiutasítási tilalmat, és az azt feltételelessé tevő – nemzetbiztonsági érdekekre hivatkozó – klauzula túlhaladottá vált.

Strasbourg: a kínzás és embertelen bánásmód fogalmának meghatározása

Az Írország kontra Egyesült Királyság-ügyben a Bíróság megfogalmazta azokat a tényállási elemeket, amelyek alapján valamely bánásmód, illetve büntetés kínzásnak, embertelennek vagy megalázónak minősíthető. A terroristák kihallgatása során alkalmazott „öt technika” (alvás-, étel-, italmegvonás, állandó erős zajban tartás, zsákkal a fején órákig fal mellett állás) alkalmazását a bíróság nem kínzásnak, hanem embertelen bánásmódnak minősítette, így a betérjesztő részes állam Írország javára döntött.³⁰

27 Jens Vedsted-Hansen: The European Convention on Human Rights, Counter-terrorism, and Refugee Protection. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 29, No. 4, <http://rsq.oxfordjournals.org/content/29/4/189.full.pdf+html> (a letöltés ideje: 2016. 08. 18.) DOI: 10.1093/rsq/hdq038

28 Az 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=98900015.TVR (a letöltés ideje: 2016. 08. 18.)

29 Uo.

30 ECtHR Ireland v. The United Kingdom (Judgement), 15 November 1996, Ser. A no. 25. In: dr. Haraszi Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európa Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységében. *Acta Humana*, 2008/3., 47–63. o.

Az Aksoy kontra Törökország-ügyben a Bíróság kínzásnak minősítette a rendőrség tevékenységét, amelynek során a kurd szeparatisták támogatásával gyanúsított kérelmező mindkét karja lebénult, mivel a rendőrök a háta mögött összekulcsolt két karjánál fogva felakasztották, és folyamatos ütlegetés közben vallatták.³¹

Az Aydin kontra Törökország-ügyben szintén a kurd szeparatisták támogatásával gyanúsított apa vallatása során lányát a rendőrök meztelenül egy gumiabroncsba préselték, nagynyomású vízzel locsolták és görgették, majd megerőszakolták és súlyosan bántalmazták. E bánásmód a Bíróság döntése szerint szintén kimeríti a kínzás fogalmát.³²

A Selcuk és Asker kontra Törökország-ügyben a Bíróság kimondta, hogy az embertelen bánásmód tilalmába ütközik a kurd terroristákkal való kapcsolattartással gyanúsított személyek házának felgyújtása.³³

A Vilvarajah-ügyben hozott döntésben a Bíróság – a Tamil Tigrisek terrorszervezethez köthető személy esetében – a kiadhatóság szempontjából megkívánta az egyéniesítést, és kinyilvánította, hogy a nemzetközi jogi védelem eszköze abban az esetben adaptálható, amennyiben a kérelmezőnek egyéni körülményeiből fakadóan kellene szembenéznie a rossz bánásmód „valódi kockázatával”. A későbbi döntések ennek az egyéniesítési kötelezettségnek a szigorát enyhítették.³⁴

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlata: a kockázat és veszélyesség

A terrorizmussal kapcsolatban álló személyekkel szembeni fellépés a nemzetbiztonság számottevő erőforrásait köti le, az európai kormányzatok minden diplomáciai és jogi eszközt bevetnek a szolgálataik által kockázati tényezőnek minősített személyek visszaküldése vagy kiutasítása érdekében. Azonban a Bíróság számos ügyben megerősítette a non-refoulement abszolút tilalmának elvét azon személyek esetében is, akik terrorizmushoz köthető tevékenységükkel esetlegesen veszélyt jelentenek a befogadó állam biztonságára, ugyanakkor hangsúlyozza a nemzetbiztonsági érdekek megvédésének fontosságát is.

A terrorizmussal vádolt személyek védelmével kapcsolatos egyik legfontosabb döntést a Chahal kontra Egyesült Királyság-ügyben hozta a Bíróság. Az ügy kérelmezője Gurbaksh Chahal szikh nemzetiségű indiai állampolgár volt, aki támogatta az indiai Pandzsáb tartományban létrehozandó Khalisztán létrehozását. 1971-ben illegálisan jutott be Nagy-Britanniába, de a későbbiekben, az 1980-as években ismertté vált a brit nemzetbiztonság számára a szikh szakadár államszervezet létrehozására irányuló

31 ECtHR Aksoy v. Turkey (Judgement), 18 December 1996, Reports 1996-VI, 2260. o. In: dr. Haraszti: *A kínzás... i. m.* 55. o.

32 ECtHR Aydin v. Turkey (Judgement), 25 September 1997, V., 1866. o. In: dr. Haraszti: *A kínzás... i. m.* 55. o.

33 ECtHR Selcuk and Asker v. Turkey (Judgement). In: dr. Haraszti: *A kínzás... i. m.* 55. o.

34 ECtHR Vilvarajah and Others v The United Kingdom (Judgement), 30 October, 1991, Ser.A. no.2015, 111. §. In: Mink Júlia: *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3 cikkének érvényesülése az EU menedékjogi szabályozásában*. In: Jogi Tanulmányok Nemzetközi és Magánjogi Szekció, 2010. 361. o.

tevékenysége miatt. A brit kormányzat nemzetbiztonsági okokból vissza akarta küldeni a kérelmezőt Indiába, ahol korábban a hatóságok előzetes letartóztatása alkalmával bizonyíthatóan súlyosan bántalmazták. Nagy valószínűség szerint Chahalt Indiában a kínzás és az embertelen bánásmód veszélye fenyegette volna. Ebben az ügyben „a Bíróság ismételten megerősítette, hogy a 3. cikk a demokratikus társadalmak alapelveinek egyikét fogalmazza meg... valamint a Bíróság tudatában van azoknak a problémáknak, amelyekkel napjainkban az államok szemben találják magukat annak során, hogy lakosságukat megvédjék a terrorista támadásokkal szemben. Mindemellett – még abban az esetben is, ha – figyelembe vesszük e tényezőt, az Egyezmény kifejezetten tiltja a kínzást, az embertelen és megalázó büntetést és bánásmódot, bármit is követett el az érintett személy. E tiltás abszolút formában vonatkozik a kiutasításra is. Ennél fogva a Bíróság nem vizsgálja a kormánynak a kérelmezővel szemben terrorista tevékenységére és a nemzetbiztonságot veszélyeztető jelenlétére vonatkozó nem bizonyított – bár bizonyára jóhiszeműen tett – állításait. Az egyetlen releváns kérdés az, vajon fennállnak-e olyan valós indokok, amelyek azt valószínűsítik, hogy kiutasítása esetén Indiában embertelen bánásmódban lenne része a kérelmezőnek.”³⁵

Mivel a kínzás és az embertelen bánásmód lehetősége fennállt, a Bíróság 1991-ben hozott ítéletében a kérelmező javára döntött, és Chahalt nem utasították ki Nagy-Britanniából.³⁶

A Bíróság másik jelentős döntése a Saadi kontra Olaszország-ügyben született. Az ügy kérelmezője a tunéziai állampolgárságú Nasszim Saadi volt, akit az olasz hatóságok 2002 októberében – legitim tartózkodási engedély birtokában – letartóztattak nemzetközi terrorizmusban való részvétel gyanújával. Hosszas olaszországi vád- és fellebbezési eljárást követően a kérelmezőt Olaszországban feltételesen szabadlábra helyezték, eközben azonban Tunéziában egy katonai bíróság 20 év letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Az olaszországi szabadlábra helyezését követően a hatóságok deportálni akarták Tunéziába, Saadi ekkor fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Az olasz állam álláspontja szerint egyrészt a férfi aktív szerepet játszott a terrorizmus támogatásában, másrészt Tunézia megfelel a nemzetközi humanitárius jogi előírásoknak, tekintve, hogy részese a legfontosabb egyezményeknek, és aláírt egy államközi megállapodást Olaszországgal és az Európai Unióval is az alapvető emberi jogi előírások tiszteletben tartásáról.³⁷

35 ECtHR, Chahal v. UK (Judgement), 15 November 1996, Application number 2241493, <http://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/chahal-egyesult-kiralysag-elleni-ugye-2241493> (a letöltés ideje: 2016. 08. 15.)

36 Az ügyben a Bíróság elmarasztalta Nagy-Britanniát a konvenció ötödik cikkelyének (szabadsághoz és biztonságához való jog) negyedik pontja megsértésével, mert Chahal hat évig tartó fogva tartása során nem biztosították számára a megfelelő jogorvoslathoz való hozzáférést. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye negyedik pontja alapján a „szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.” *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye* http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf

37 ECtHR, Saadi v. Italy (Judgement), 28 February 2008, Application no. 37201/66, www.asil.org/insights/volume/12/issue/9/saadi-v-italy-european-court-human-rights-reasserts-absolute-prohibition (a letöltés ideje: 2016. 08. 15.)

Azonban a Bíróság elutasította Olaszország érvelését, bár elismerte, hogy „az államok óriási nehézségekkel néznek szembe a modern időkben, amikor meg akarják védeni közösségeiket a terrorista erőszaktól, és a Bíróság ma nem becsülheti alul a terrorizmus veszélyét, sem azt a fenyegetést, amit a közösség számára jelent, ez ugyanakkor nem kérdőjelezheti meg a 3. cikk abszolút jellegét”.³⁸

A Bíróság azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a kérelmező viselkedése a visszaküldés szempontjából irreleváns, és a nemzetbiztonsági érdekekre hivatkozás alapján – a terrorizmushoz kapcsolódó tevékenységet folytató személyek esetében – a menekültvédelem követelményei sem sérülhetnek.

Továbbá döntésében a Bíróság megállapította azt is, hogy „félreértelmezett az az érv, miszerint mérlegelni kell a [3. cikkben szereplő] sérelem kockázatát visszaküldés esetén, és a veszélyt, amit a [hazájában, Tunéziában a távollétében terrorizmusért elítélt] személy jelent a közösség számára. A »kockázat« és a »veszélyesség« fogalma ebben a kontextusban nem alkalmas mérlegelésre, mivel ezeket csak egymástól függetlenül lehet értelmezni. Vagy fennáll a [3. cikk sérelmének] érdemi kockázat[a] visszaküldés esetén a bíróság rendelkezésére álló bizonyítékok alapján, vagy nem. A lehetőség, hogy a személy súlyos fenyegetést jelenthet a közösség számára – amennyiben nem valósul meg a visszaküldés semmilyen módon – nem csökkenti a sérelmes bánásmód veszélyét, aminek az adott személy visszaküldése esetén ki lenne téve. Ezért – szemben a beavatkozó állam erre vonatkozó előterjesztésével – helytelen lenne megkövetelni a bizonyítás magasabb fokát abban az esetben, ha a személyről úgy tartják, hogy súlyos veszélyt jelent a közösség számára, hiszen a [sérelemes bánásmód] kockázat[ának] mérlegelése független ettől a kérdéstől.”³⁹

Az ügyben Nagy-Britannia harmadik félként vett részt, és beavatkozói perbeli helyzetét kívánta felhasználni arra, hogy a Chahal-ügyben kikristályosodott – a non-refoulement abszolút tilalmára vonatkozó – bírósági álláspont változását elérje. A Bíróság azonban megerősítette ítélkezési gyakorlatát a terrorizmussal vádolt személyek kiadhatóságával kapcsolatban.

Hasonló eredmény született a Ramzy kontra Hollandia-ügyben.⁴⁰ A kérelmező Mohamed Ramzyt a holland kormányzat 2002-ben letartóztatta az afganisztáni dzsihadista erők és a terrorista szervezetek bűnsegélyezésének (aiding and abetting terrorism) vádjával. Az eljárás folyamán azonban a holland titkosszolgálatok nem voltak hajlandóak információik forrásait a bíróság elé bizonyítékként betervezni, így a védelem nem tudta az információk eredetét ellenőrizni. Ennek következtében a rotterdami regionális bíróság – a vád további fenntarthatatlanságára hivatkozó ítéletében – felmentette Ramzyt. A büntetőeljárás befejezését követően Ramzy harmadszor

38 ECtHR, Saadi v. Italy (Judgement), 28 February 2008, Application no. 37201/66. In: Gyulai Gábor – dr. Mink Júlia – dr. Iván Júlia: *Kiutasítás és emberi jogok. A legfontosabb emberi jogi kötelezettségek gyakorlati alkalmazása a kiutasítás bírói elrendelése vagy felülvizsgálata során*, http://helsinki.hu/wp-content/uploads/helsinki_birojegyzet2012_final.pdf (a letöltés ideje: 2016. 08. 10.)

39 Uo.

40 ECtHR, Ramzy v. Netherlands (Judgement), 28 February 2008, Application no. 25424/05.

is benyújtotta menekültkérelmét a holland hatóságoknak, melyet a bevándorlási miniszter elutasított, arra hivatkozva, hogy a kérelmező nemzetbiztonsági fenyegetést jelent Hollandia számára.⁴¹

A kérvény megtagadását követően Ramzy az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, mivel az algériai hatóságok részéről – esetleges visszaküldése esetén – feltehetően embertelen bánásmódban részesült volna, tekintve, hogy az algériai hatóságok egyértelmű bizonyítékokkal rendelkeztek Ramzy iszlám szélsőségesekkel fenntartott kapcsolatrendszeréről.⁴²

Az ügyet a későbbiekben – a kérvényező perbeli elérhetetlensége miatt – felfüggesztették, de a Bíróság a 2010-ben meghozott döntésben – Hollandia minden igyekezete ellenére – megerősítette a harmadik cikkely extraterritoriális jellegét. Ramzy végül a holland titkosszolgálat információi szerint Algériában telepedett le, ahol „normális életet tudott kialakítani magának”, és vélhetően ez a tény is hozzájárult, hogy a strasbourgi bíróságon folyamatban lévő ügyének fenntartása a későbbiekben nem bizonyult prioritásnak számára.

A non-refoulement abszolút hatálya a radikális hitszónokok védelmében?

A fent tárgyalt esetek rámutatnak arra a tényre, hogy a non-refoulement tilalmának abszolút hatálya a terrorizmust támogató személyek viselkedésétől függetlenül fennáll, ebből adódóan kiterjed azokra a szélsőséges nézeteket valló imámokra is, akik közösségeikben a szalafizmus tanait terjesztik és a Daesh takfirizmusát kondicionálják követőik gondolkodásába.

Az Othman/Abu Qatada v. Egyesült Királyság-ügyben a leghíresebb radikális hitszónok kérvényében döntött az Emberi Jogok Európai Bírósága.⁴³

Tekintve, hogy a non-refoulement elv abszolút hatálya miatt Nagy-Britannia jogi eszköztára a terrorizmussal kapcsolatba hozható személyek vonatkozásában – a Chalhal-döntés alapján – korlátozott, a brit kormányzat a diplomácia eszközeivel igyekszik akaratát érvényre juttatni, ezért több országgal kötött diplomáciai megerősítő megállapodásokat (diplomatic assurances), és számos nemzetközi szervezetnél lobbizik ezek legitimálásáért nemzetbiztonsági érdekei megvédése érdekében.⁴⁴

Az Oszama bin Laden jobb kezének is nevezett Sejk Abu Qatada al-Filistani 1994-ben kapott menekültstátuszt Nagy-Britanniában. A brit hatóságok a 2001-ben hatályba lépő *Antiterrorizmus, bűnözés és biztonság törvény* alapján Abu Qatadát – ha-

41 Jens Vedsted-Hansen: *i. m.* p. 5.

42 Uo.

43 ECtHR: Othman (Abu Qatada) v United Kingdom (Judgement)(17 January 1997) Application no: 8139/09.

44 Christopher Michaelsen: The renaissance of non-refoulement? The Othman (Abu Qatada) decision of the European Court of Human Rights. *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 61, Issue 3 752, www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/the-renaissance-of-non-refoulement-the-othman-abu-qatada-decision-of-the-european-court-of-humanrights/1618CE282BD9711C1F0858140D03129B# (a letöltés ideje: 2016. 08. 10.)

tározatlan idejű menekültstátuszának igénylésével egyidejűleg – 2002-től vádemelés nélkül tartották fogva, majd 2005 márciusában szabadon bocsátották egy „felügyeleti határozat” (control order) alapján.⁴⁵ E jogintézmény – mely számottevően szűkíti a fellebbezés lehetőségét a gyanúsítottak számára – a terrorizmus megelőzéséről szóló 2005-ös törvény alapján jelent meg a brit jogrendszerben, és lehetővé tette brit belügyminisztérium számára, hogy a radikális kapcsolatokkal rendelkező gyanúsítottak kapcsán – a kettős kockázat elvét (double jeopardy) megkerülve – azonos jogalapról fakadóan ismételten eljárást indítson.⁴⁶

Abu Qatadát – a brit eseményekkel párhuzamosan – *in absentia* Jordániában két alkalommal is elítélték terrorizmussal összefüggő cselekmények elkövetéséért. Qatada védőinek álláspontja alapján a jordán hatóságok a védencük ellen szóló tanúvallomásokra kínvallatás útján tettek szert.⁴⁷

Nagy-Britannia a Jordániával kötött *Kölcsönös egyetértésen alapuló visszavételi egyezmény* (Memorandum of Understanding) alapján kész volt visszaküldeni a radikális hitszónokot Jordániába.⁴⁸

A brit álláspont szerint a sejk tevékenysége kimerítette a nemzetbiztonsági kockázat fogalmát, és 2005 őszén deportálni kívánta Abu Qatadát szülőhazájába. A kitoloncolási határozatot azonban az alperes védői megtámadták az angol bíróságok előtt, de végső soron a Lordok Háza hatályban tartotta a döntést.⁴⁹

Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban a menekültek védelme szempontjából nem találta elég meggyőzőnek a Jordánia és Nagy-Britannia között megkötött diplomáciai megállapodásokat (diplomatic assurances), és nem látta biztosítva, hogy a terrorista cselekmények elkövetésével gyanúsított, ám menekültstátusszal rendelkező Abu Qatadával szemben visszaküldése esetén Jordánia nem alkalmaz-e embertelen bánásmódot.⁵⁰

A 2012-es strasbourgi döntés alapján tehát Nagy-Britannia nem deportálhatta vissza jogszerűen Sejk al-Filisztanit Jordániába. Az ítélet nagy felháborodást keltett Nagy-Britanniában, és fennállt a veszélye, hogy a konzervatív brit kormányzat kivonja magát az Emberi Jogok Európai Bíróságának joghatósága alól.⁵¹

45 Michaelsen: *i. m.* p. 751.

46 David Anderson: *Control orders in 2011 final report of the Independent Reviewer on the prevention of the Terrorism Act 2005*, www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228614/9780108511417.pdf (a letöltés ideje: 2016. 08. 15.)

47 Bernard Keenan: *The Abu Qatada outcome is hollow victory for human rights*, www.theguardian.com/commentisfree/2014/sep/25/abu-qatada-human-rights-law-secret-justice (a letöltés ideje: 2016. 08. 10.)

48 A Sejk legfőképpen a „dzsihádisták média szükségességéről értekeznek” az al-Sham területén harcoló testvérek támogatása céljából. *Regarding the latest speech of the gangster Adnani*, <https://almuwahideenmedia.wordpress.com/category/abu-qatada/> (a letöltés ideje: 2016. 08. 15.)

49 House of Lords in *RB [FC] and Another v Secretary of State for the Home Department*; *OO v Secretary of State for the Home Department*. Michaelsen: *i. m.* p. 751.

50 Michaelsen: *i. m.* p. 751.

51 Michaelsen: *i. m.* p. 751.

Összegzés

Egyrészt megállapítható, hogy a bíróság döntésével elégedetlen államok álláspontja szerint bizonyos értelemben a *suumus ius summa iniuria* esetével állunk szemben, vagyis az abszolút védelmet jelentő ítélkezési gyakorlat debilizálja a kormányzatokat, csökkentve a védelmi képességeik kiteljesítésének lehetőségét. Másrészt a fennálló emberjogi rezsim keretei között a Bíróság döntéseinek nincs alternatívája, mert ha az eddigi gyakorlattal ellentétes döntések születnének, azzal a Bíróság elkezdene lebontani a mára megerősödött emberjogi védelem rendszerét.

A radikális hitszónokok elleni fellépés belső jogi és nemzetközi jogi eszközeit megvizsgálva leszögezhető, hogy a non-refoulement extraterritoriális jellege érvényesül, és az Emberi Jogok Európai Bírósága minden körülmények között fenntartja az elv abszolút hatályát. A Bíróság – diplomáciai erőfeszítéseket háttérbe szorító – ítélkezési gyakorlata következtében az európai kormányzatok nagy valószínűség szerint alternatív megoldásokat fognak keresni nemzetbiztonsági érdekeik érvényre juttatására. Ez a tendencia pedig hosszú távon magában hordozza az illegitim kormányzati eszközök igénybevételének lehetőségét, ami végső soron a nemzetközi jogrendszer erodálásához vezet.

Az Abu Qatada-ügy tanulságait levonva leszögezhető, hogy ez a humanitárius jogi győzelem kétes értékű, mert miközben megerősíti az alapvető emberjogi normákat, képtelenné teszi a kormányzatokat a veszélyes hálózatok lebontására.⁵²

52 Keenan: *i. m.*

